

Uit de Bibliografie van Oostende (5)

Antony Valabrègue, Au Pays flamand, Tours, Alfr. Mame (z.d.) (304 blz., 28 illustr.)

Dat reisverslag gunt Oostende nauwelijks 15 blz. maar omdat het Westvlaamse en Frans-Vlaamse steden - met een oude gemeenschappelijke geschiedenis beschrijft - verdienst het m.i. hier in zijn geheel besproken te worden.

Tussen de Provençaalse auteur en Edgard Auguin (1844-1901) - waarvan "Plages belges" verleden jaar in "De Plate" ontleed werd - bestaat er een merkwaardig parallelisme. Zij waren in hetzelfde jaar geboren, beiden enthousiaste toeristen met dezelfde belangstelling, schreven eerlijk hun reisindrukken neer, publiceerden ook allebei over kunst en stierven na een actief leven, kort na elkaar, vrij vroeg, respectievelijk 56 en 57 jaar oud.

De piëteitsvolle "Préface" van Auguste Dietrich, in onderhavig werk, vermeldt schaarse biografische bijzonderheden. Antony Valabrègue (A.V.) werd geboren in Aix-en-Provence op 9.09.1844 en vestigde zich in Parijs waar hij stierf op 28.07.1900. Hij gaf enkele bundels gedichten uit en een reeks kunstkritieken, o.a. "Les Frères Le Nain". Zijn werk, zegt A. Dietrich, was slechts "le régal d'une petite minorité intellectuelle" wat geringe bekendheid suggereert. Hij was een ernstige bescheiden man, strevend naar nauwkeurigheid en wars van uiterlijk vertoon. Zo openbaart hem ook zijn natuurlijk en helder proza.

Zoals Auguin was die zuiderling aangetrokken door het Noorden en had hij in Zwitserland, Duitsland, België en Holland gereisd. Hij hield van de sfeer van oude steden met hun belforten en carillons, hun stadhuizen, hun kerken, hun artistieke schatten, hun zeden en tradities.

Zijn "Au Pays flamand", dat een aparte plaats in zijn geschriften inneemt, handelt over "la Flandre française" en het daarmee zo innig verwante West-Vlaanderen. Een streek die hij herhaaldelijk bezocht had. Volgens A. Dietrich is het een van de beste gidsen voor die gebieden. En dat wil ik graag beamen. A. Valabrègue is een ijverig opmerker, een rustige beheerste natuur, een zorgvuldig verslaggever met grote belezenheid en een uitgesproken zin voor plastische kunsten. Al mist zijn stijl de levendigheid, de sierlijkheid, de verbeeldingskracht en de humor van Auguin en was hij ook geen pittig tekenaar - zoals de auteur van "Plages belges" - zijn werk is van degelijke factuur en bezit onmiskenbare documentaire waarde.

"Au Pays flamand", geschreven na 1896, werd postuum uitgegeven, waarschijnlijk in 1901, en tekent toestanden van ongeveer een eeuw geleden. Het boek bestaat uit twee ongelijke delen. Het eerste (198 blz.) - met de hoofdtitel en ingedeeld in 12 hoofdstukken - bevat de reportage over zijn reis door Frans-Vlaanderen; het tweede, getiteld "Croquis de Belgique" gaat over Poperinge, Ieper, Brugge, Oostende, Veurne en Nieuwpoort. Dat eerste deel vat ik heel beknopt samen.

Au Pays flamand

"Je veux m'attacher au pays ou l'on parle encore flamand" zegt A.V. in zijn inleiding. " ... Dunkerque, Bergues, Cassel, Hazebrouck, préparent à mieux comprendre les villes voisines de la frontière, Ypres, Furnes, Dixmude, même Bruges et Ostende". Zijn onderzoeksterrein is afgebakend door de Aa, door een lijn lopende van Sint-Omaars over Hazebroek naar Belle, door de Belgische grens en de kust. Daar ligt "la Flandre flamingante" waarvan hij houdt.

Het taalprobleem interesseert hem sterk - en vrij uitvoerig noteer ik zijn bevindingen zonder daar diep op in te gaan. - maar hij benadert het als een zelfvoldane Franse intellectueel die bewust van het grote prestige van een machtige cultuurtaal een "ruw en onbegrijpelijk" idioom hinderlijk vindt en die impliciet de centraliserende politiek van zijn land volkomen goedkeurt. Met welgevallen signaleert hij de plaatsen waar het Frans overheerst of vorderingen maakt ... "comme ce pays est devenu profondément français ... le résultat est réellement admirable... Vandaar zijn wrevelig onbegrip als hij in Veurne het tegendeel constateert (cf. "Croquis de Belgique").

Herhaaldelijk spreekt hij met een zeker chauvinisme van "notre race" en van "deux populations et deux races différentes". Zoals zovelen verwacht A.V. de begrippen taal en ras en is hij blijkbaar onbekend met het feit dat er noch een Frans noch een Vlaams ras bestaat.

En nu zijn reisroute. Afgewerkt hoofdzakelijk per trein.

Gravelines (Grevelingen)

"... comme le seuil du pays flamand". Maar : "l'ancien dialecte a disparu". Vlaams wordt gesproken op het platteland. 'n Nogal droefgeestige stad. Drie gordels versterkingen. Hier in 1558 overwinning van Egmont op de Fransen. Geen belangrijke monumenten. Sobere kerk van Sint-Willibrord. Met Sint-Elooi en Sint-Winok : een trits van Vlaamse heiligen. Volksvrouwen met emmers aan een juk. Een gebruik : "chez toutes les nations de race germanique". (Met dat "race" gaat A.V. inderdaad kwistig om). De twee vissersdorpen aan weerszijden van de Aa, Grand-Fort-Philippe (linkeroever) en Petit-Fort-Philippe (beide genoemd naar de Spaanse koning Filips II) ontwikkelen zich zelfstandig. In Grand-Fort-Philippe leidt een jonge vrouw de visverkoop bij afslag, in open lucht.

Bourbourg (Broekburg)

Rondom : vruchtbare velden en weilanden. Hier wordt Vlaams gesproken. In het stadje zelf : alleen ... "les servantes ... quelque troupe d'enfants sortant de l'école et s'empressant de reprendre, loin du maître, la langue maternelle ... conversations de paysans... La bourgeoisie de Bourbourg a renoncé à l'ancien parler ; tout habitant aisé s'est francisé bien vite, à la ville et dans les villages voisins ... mais dans la campagne on parle flamand" op de hoeven, op de preekstoel in sommige dorpskerken, in de biechtstoel en in de catechismusles.

Broekburg is een opgewekt stadje. Verbonden met de Aa en gelegen aan het kanaal naar Duinkerke. Op dat kanaal : "bylandres". Volksvrouwen en meiden met een juk. O.L.V.-kerk met carillon en een miraculeus O.L.V.-beeld. De stad, vroeger ommuurd, leed veel oorlogsgeweld. Er werd vaak gebeden : "Dieu nous protège de la peste, de la garnison de Bergues et de celle de Gravelines". Eertijds stond hier ook een abdij van adellijke Benedictinessen.

In een herberg hoort A.V. boeren Vlaams spreken en hij is "pris d'un accès de mauvaise humeur contre cette langue qui me paraît criarde et rauque, et dont l'intelligence m'est interdite".

Er is een trage verbinding per "barque-diligence" met Duinkerke. Getrokken door paarden. De vroegere moerassen rondom zijn uitgewaterd door een web van sloten ("watergands") rond gedraineerde akkers ("terres wateringuées").

Duinkerke

Een bijzonder gevarieerde en aantrekkelijke stad die zich ontwikkeld heeft tot de derde haven van Frankrijk. Je moet niet diep in haar binnendringen "pour retrouver le vieux monde flamand à demi effacé". Van het oude Duinkerke rest er nog weinig. De verminkte maar nog monumentale Sint-Elooi-kerk met een rijk interieur en waardevolle schilderijen (Ger. Honthorst, Seghers, Jan van Reyn, leerling van Van Dyck). Het populaire belfort, eigenlijke de losstaande massieve kerktoeren met carillon. De Sint-Janbaptistkerk vol ex-voto's. Aan de ingang worden litanieën, in het Frans en het Vlaams, verkocht van de H. Goewaart, patroon van bedelaars en sukkelaars. In de duinen de kapel van de volksgeliefde O.L.V. waarvan het beeld in de processie gedragen wordt door "les Bazennes" (de Duinkerke bazinnen of vissersvrouwen). En de octogonale Leugenaerstoren waarop een havenlicht en havensignalen gemonteerd zijn. Daarachter ligt "le Minck", de vismijn, uit 1531. Er is een moderne overdekte markt gebouwd maar de visverkoop bij afslag gebeurt hier nog. "Aux abords du Minck, le flamand est naturellement la langue populaire". Hier heerst ook de gewone marktdrukke. En weer volksvrouwen en meiden met een juk. Een stadsomroeper met een koperen bekken. En je kunt er "le couque boterum" (sic) kopen.

A.V. bezoekt nog een paar dorpen. Malo-les-Bains, het strand van Duinkerke : casino, badkarren, ezelkaravaantjes. Verder naar het oosten : Zuydcoote (Zuidkote), een verloren stip, sinds de catastrofale storm van 1777. Een schooltje met 80 leerlingen en één meester. Op de resten van de kerktoren : een seinpaal. Rondom : wind en zand. In Ghyvelde (Gijvelde) vieren ze kermis. "On n'entend sonner que le "ja" flamand". Oude vrouwen met de traditionele rode rok, vroeger gemaakt in Hondschote. En dorstige boogschutters.

Bergues (Sint-Winoksbergen)

'n Heel stil vervallen stadje. Eertijds hoofdplaats van een kasselrij met 33 steden en dorpen. Het station is gebouwd te midden van een bastion van de versterkingen van Vauban. Prachtig is het onlangs gerestaureerde belfort, in Vlaamse renaissance uit de 16e eeuw. De nachtwachter vlakbij kondigt nog de uren aan in het Vlaams.

De stad heeft zich ontwikkeld rond de abdij gesticht door Sint-Winok (665), op de Groenberg, waar nog twee ongelijke torens rechtstaan, de Witte en de Blauwe toren. Relieken van Sint-Winok, vereerde stadspatroon, in de Sint-Maartenskerk (17e e.) flink gestoffeerd met doeken van Vlaamse meesters (o.a. O. Venius, Jan van Reyn, R. Van Hoecke).

In 1853 werd hier het "Comité flamand" opgericht om eigen geschiedenis, zeden en tradities te bestuderen. Tot de ijverigste leden behoorden Edm. De Coussemaker (1814-1896), Lod. De Baecker (1814-1896) en M. De Smyttere (1800-1886), de Kasselse historicus. De eerste publiceerde Chants populaires des Flamands de France (Gent, 1850 - anastatische herdruk daarvan door de Werkgroep Malegijs, Kemmel-Steenvoorde, 1976), de tweede Les Flamands de France (Gent, 1850). Aan de hand van een enquête werd een kaart opgemaakt (1856-1857) van de verspreiding van het Vlaams- en van de gemengde en verfranste gebieden. In Duinkerke ontstond in dezelfde geest : la Société dunkerquoise. Weldra ondervond die culturele beweging tegenwerking van de wantrouwige officiële administratie maar de actie werd voortgezet.

Het is moeilijk, zo gaat A.V. verder, de huidige situatie van het Vlaams te beoordelen. De plattelandsbevolking houdt ervan als van haar natuurlijk uitdrukkingsmiddel. Hij voegt er volgende relevante opmerkingen aan toe. "Les Flamands de France ne comprennent pas toujours le dialecte qui a  t  organisé de nos jours en Belgique et qui se rapproche, dans ses formes, du hollandais. Cette langue, en devenant officielle et littéraire, s'est éloignée de ses origines populaires (A.V. bedoelt hier de taal van de heroplevende literatuur in Vlaams België vooral bevorderd door de Van Nu en Straks-Beweging) ; le flamand qu'on parle aux environs de Dunkerque est resté, pour ainsi dire, plus classique. Un livre imprimé en Belgique offrira sans aucun doute maintes difficultés   un villageois qui voudra en faire la lecture". Bovendien is hier geen Vlaamse literatuur ontstaan". Cette abstention prouve combien l'influence de l'éducation française s'est insinu e chez eux de toutes parts". (Inderdaad, hoe kan een taal zich uiten als ze systematisch gewurgd wordt !).

In de 17e eeuw, vervolgt A.V., was er Mich. De Swaen van Duinkerke, een waarachtig dichter. Verder : Abraham De Conynck van Belle, Andries Steven van Kassel, Modewyck van Sint-Winoksbergen. De hele po zieschat "de nos Flamands" ligt in de liederenverzameling van De Coussemaker en in enkele hier en daar verspreide stukken. Die bundel treft door natuurlijkheid en door zijn typisch Vlaamse aard, b.v. de kerstliedertjes.

(Jammer genoeg is de tekst van "Au Pays flamand" hier plots afgebroken want in mijn uitgave ontbreken de blz. 113 tot en met 128, waarvan 9 over de volgende pleisterplaats).

(wordt voortgezet)

G. BILLIET